

הרב שלמה אישון

מעמדה של הברה שרוב מניותיה בידי לא יהודים

הקדמה

לדעת רוב הפוסקים נוהג איסור ריבית גם בחברות. לפיכך, כאשר בעלי המניות, הנחשבים כשותפים, הם יהודים, אסור להם ללוות ולהלוות בריבית.¹ להלן נדון האם שונה המצב בחברה שהרוב הגדול של מניותיה מוחזק בידי לא יהודים, ורק מיעוט זניח מוחזק בידי יהודים.

שאלה זו עשויה להיות נוגעת לחברת אסם, שלאחרונה פורסם כי חברת נסטלה השוויצרית מעוניינת לרכוש את כל מניותיה. הרכישה, אם תאושר, אמורה להתבצע באמצעות חברת בת של נסטלה שהוקמה לצורך כך. חברת נסטלה אינה חברה יהודית, אך יש להניח שמיעוט מבין מחזיקי המניות שבה הם יהודים שרכשו ממניותיה בבורסה בשוויץ.

א. ביטול ממון ברוב

במשנה במסכת ביצה (פ"ה מ"ד) נאמר כי עיסה השייכת לאישה אחת, שיש בתוכה מים ומלח של אישה אחרת, נחשבת לעניין תחום שבת כשייכת לשתי הנשים גם יחד, ועל כן מותר יהיה להוליך בשבת את העיסה רק למקום שאליו רשאיות שתי הנשים ללכת. בגמרא (ביצה לח ע"א) מובאים דברי האמוראים אשר דנו בשאלה מדוע אין אומרים שהמים והמלח יתבטלו בעיסה, והעיסה תיחשב, לעניין תחום שבת, כשייכת לבעלת העיסה בלבד:

כי סליק רבי אבא... אשכחיה לרבי יוחנן ורבי חנינא בר פפי ורבי זירא, ואמרי לה רבי אבהו ורבי שמעון בן פזי ורבי יצחק נפחא, ויתבי וקאמרי: אמאי? ולבטיל מים ומלח לגבי עיסה! אמר להו רבי אבא: הרי שנתערב לו קב של חטין בעשרה קבין חטין של חברו, יאכל הלה וחדי?... אמר ליה: מי קא מדמית איסורא לממונא? איסורא - בטיל, ממונא - לא בטיל [וטעמא מאי?] אביי אמר: גזרה שמא תעשה עיסה בשותפות, רבא אמר: תבלין לטעמא עבידי, וטעמא לא בטיל.

1. ר' מחקרים של הרב ישראל בן שחר והרב יאיר הס, ריבית בתאגידים, כתר כרך א עמ' 231 ואילך.

רבי אבא אומר כי כשם שאין אומרים בתערובת ממון שרובו של אדם אחד ומיעוטו של אדם אחר, שייחשב כולו שייך לבעל הרוב ושמו של בעל המיעוט יפקע מן התערובת, כך גם לעניין תחומין. שמה של האישה בעלת המים והמלח אינו פוקע מן התערובת אף שהיא בעלים רק על מיעוט ממנה, ועל כן יש להתחשב גם בה בקביעת התחום שאליה ניתן יהיה להוליד את העיסה בשבת.²

נחלקים הראשונים בנוגע למסקנת הסוגיא:³ שיטת רש"י שם, שלמסקנת הסוגיא מדין תורה הולכים לעניין איסור תחומין אחר הרוב. אמנם מדרבנן מתחשבים גם במיעוט משני טעמים: לדעת אב"י, גזרה שמא תעשה עיסה בשותפות, ולדעת רבא משום שהמיעוט הוא תבלין העשוי לטעם שמדרבנן אינו בטל ברוב.⁴ נחלקים האחרונים בביאור ההבחנה שיש על פי שיטה זו בין איסור תחומין שבו מתחשבים ברוב ובין תערובת ממון. לדעת 'נתיבות המשפט', העובדה שמתחשבים לעניין איסור תחומין ברוב, מלמדת ששם הבעלים נקבע על פי הרוב גם לעניין דיני ממונות, והמיעוט נחשב כשייך גם הוא לבעל הרוב. אמנם ברור שבעל הרוב יהיה חייב לפצות את בעל המיעוט אם יאבד את חלקו.⁵ לדעת ה'שב שמעתתא', לעומת זאת, מסקנת הגמרא שיש לחלק בין איסור תחומין לדיני ממונות: אף שבדיני ממונות אין הולכים אחר הרוב – באיסור תחומין ילכו אחר הרוב. ההבחנה בין איסור תחומין לדיני ממונות נובעת מכך שאין חפיפה מוחלטת בין הגדרת בעלות לעניין דיני תחומין ובין הגדרת בעלות לעניין דיני ממונות. שוני זה בהגדרה בא לידי ביטוי במקרה שבו אדם השאיל כלים לחברו ביום טוב. כלים אלו ייחשבו לעניין איסור תחומין כשייכים למשאיל, אף שהשואל המשתמש בהם לא ייחשב כגזלן. היות שכך, אין מניעה, לדעת ה'שב שמעתתא', להגדיר את העיסה כולה כשייכת לבעלת הרוב לעניין איסור תחומין, אף שלעניין איסור גזל לא ייחשב המיעוט כשייך לבעלת הרוב.⁶ ראשונים אחרים חולקים על רש"י וסבורים שלמסקנת הסוגיא נחשב איסור תחומין כ'ממונא' ולא כ'איסורא', שהרי האיסור תלוי בשאלה מי מוגדר כבעלים, והיות שלעניין 'ממונא' אין המיעוט בטל ברוב והוא אינו מאבד את זכויותיו, ממילא גם לגבי איסור תחומין יתחשבו במיעוט.⁷

2. ע' תוספות ביצה לח ע"ב ד"ה הרי שנתערב שבארו כך את דברי ר' אבא ועפ"ז יישבו מדוע לא דימה ר' אבא ביטול ממון למקרים אחרים של ביטול חד בתרי.
3. מחלוקת זו תלויה בשאלה האם גורסים את המלים 'וטעמא מאי'. לשיטות הגורסות מלים אלו, מסקנת הסוגיא הינה שבאופן עקרוני, לעניין איסור תחומין, המיעוט בטל ברוב, והעיסה נחשבת כשייכת לבעלת הרוב בלבד, ורק מדרבנן מתחשבים גם במיעוט – מחמת טעמיהם של אב"י ורבא המובאים בסוגיא. לשיטות שאינן גורסות את המלים "וטעמא מאי", הרי שלמסקנת הסוגיא, בנוסף לטעמיהם של אב"י ורבא, ישנו כאן טעם נוסף לכך שהמים והתבלין אינן בטלים ברוב: 'איסורא בטיל, ממונא לא בטיל'.
4. רש"י, ביצה שם ד"ה מי קא מדמית.
5. נתיבות המשפט, סי' רכט ס"ק א. ובאר שמטעם זה יהיה מותר לבעל הרוב לאכול את חלקו של בעל המיעוט ויהיה חייב לשלם לו רק דמים עבור מה שאכל – בהתאם לשווי בשעה שהתערב.
6. שב שמעתתא, שמעתתא ו פרק ד.
7. רא"ה ביצה שם; חידושי רבנו דוד הכהן, שם; מאירי, שם.

כמו איסור תחומין, גם איסור ריבית נובע מדין הבעלות: אם הממון הוא בבעלות יהודי קיים איסור ריבית, ואם אינו בבעלות יהודית – אין איסור ריבית. אם כן נראה, לכאורה, שהשאלה האם לעניין איסור ריבית נתחשב רק ברוב המניות שבידי הלא יהודים תלויה בשיטות השונות דלעיל:

על פי הראשונים החולקים על רש"י, כשם שבאיסור תחומין אין הולכים אחר הרוב משום שהאיסור תלוי בשאלה מי מוגדר כבעלים, כך גם לעניין איסור ריבית אין הולכים אחר הרוב, וממילא האיסור יהיה קיים גם כאשר מיעוט יהודים מחזיק במניות. לדעת רש"י, לעומת זאת, יש מקום לומר שגם לעניין איסור ריבית נלך אחר הרוב. אלא שהדבר יהיה תלוי במחלוקת שהבאנו בין 'נתיבות המשפט' ל'שב שמעתתא'. על פי הסבר 'נתיבות המשפט', בטל המיעוט ברוב גם לגבי ממון ועל כן לא יחול איסור ריבית בחברה זו,⁸ אולם על פי הסבר ה'שב שמעתתא' יש לחלק בין איסור תחומין לאיסור ריבית: איסור תחומין אינו תלוי בבעלות, שהרי גם אם נתן כליו ביו"ט במתנה לאדם אחר, עדיין ייחשבו הכלים ככליו של הנותן לעניין איסור תחומין. על כן אפשר להבחין בין איסור תחומין לדין 'ממונא'. איסור ריבית, לעומת זאת, תלוי במישרין בבעלות, שהרי אם נתן מעותיו במתנה לגוי מותר לגוי להלוותם בריבית, והיות שבאיסור ריבית אי אפשר להפריד בין ה'איסורא' ובין ה'ממונא', הרי ממילא כשם שלעניין 'ממונא' מתחשבים גם במיעוט, כך יהיה גם לעניין איסור ריבית.⁹

לסיכום, האפשרות ללכת אחרי הרוב לעניין איסור ריבית, ולהתיר הלוואה בריבית בחברות שרוב מניותיהן בידי גויים, היא רק לשיטת 'נתיבות המשפט' בהסבר שיטת רש"י, אך לא לראשונים החולקים על רש"י ולא להסברו של ה'שב שמעתתא' בדעת רש"י. אולם, כפי שיתבאר להלן, ייתכן שאף לשיטת 'נתיבות המשפט' לא נוכל ללכת בכל מקרה אחרי הרוב.

ב. אין ביטול בשותפות

על פי דברי אב"י בסוגיא במסכת ביצה, כאשר ישנן כמה שותפות בעיסה ברור שדינה של העיסה לעניין איסור תחומין כשייכת לשותיהן, ואין חלקה של האחת בטל בחלקה של השנייה. וכתבו הראשונים שדבריו אמורים גם כאשר חלקה של האחת בקמח גדול

8. וכ"כ בשבילי דוד (דוד יהודה זילברשטיין), או"ח סי' תמח ס"ק א. אף שבפועל אין אומרים בעיסה שהמיעוט יתבטל ברור לעניין תחומין, זהו מטעמיהם של אב"י ור"ב שאינם שייכים בנידון דידן. וראה עוד לקמן בעניין טעמו של אב"י.

9. וכ"כ בספר מנחת פתים, לר' מאיר אריק, יו"ד סימן קס סעיף טו. יש להעיר שביחס לדין מעילה כתב בשב שמעתתא, שם שהיות שלא ניתן להפריד בין ה'ממונא' ל'איסורא' הרי שגם לעניין ה'ממונא' יש ללכת אחר הרוב, אך זהו דין מיוחד בהקדש שם 'לעולם אין דנין בו תורת ממון רק תורת איסור', והראיה שעד אחד נאמן בהקדש כדין איסור. אך נראה שביחס לאיסור ריבית היות שההלכה היא שעד אחד אינו נאמן בו (ע' שערי יושר, שער ו פרק ה, שתלה זאת בשאלה האם עד אחד נאמן לעניין תשלום כופר, וכתב שההלכה היא שאינו נאמן בין בכופר ובין בריבית. וע' גם בפסקי דין - ירושלים ט פס"ד עמוד צג) הרי ממילא דינו יהיה כדין 'ממונא' שאין הולכים בו אחר הרוב.

מחלקה של השנייה.¹⁰ מכאן שאין ביטול ברוב כאשר כוונת המיעוט להיות גם הוא שותף.¹¹ על פי זה יש לומר שכאשר מדובר בבעלי מניות שכולם מעוניינים להיות שותפים בחברה לא יתבטל חלקו של המיעוט.¹² עם זאת, יש מקום לומר שכאשר מדובר בכמות קטנה של מניות, אין כוונתו של מחזיק המניות להיות שותף בחברה אלא רק לסחור במניה ולהרוויח על ידי רכישה בזול ומכירתה ביוקר, וממילא, מבחינה זאת, לא תהיה מניעה לראות את חלקו כבטל לעניין איסור ריבית.¹³

ג. בעלות – בהתאם לדעת הרוב

יש הסוברים שהיות שנקבע בחוק כי 'חברה בע"מ' היא ישות משפטית בפני עצמה, הרי יש לנו לקבל את משפט העמים ולקבוע את הגדרתה ההלכתית על פי 'דינא דמלכותא', וממילא נראה אותה גם מבחינה הלכתית כאישיות משפטית בפני עצמה שמצוות התורה אינן חלות עליה – פרט למצוות שכליות שבין אדם לחברו כגון גניבה וגזילה.¹⁴ מסתבר שאף החולקים על כך, וסוברים שאין לנו להתחשב בעניין זה במשפט העמים אלא בדין התורה, שעל פיה אין מושג של ישות משפטית, זהו רק כאשר מדובר בחברה של יהודים שדין תורה חל עליהם. אולם בחברה של גויים או שעיקרה של גויים, אשר מנפיקה מניות, ברור שכוונתם ורצונם של מנפיקי המניות הן רק בהתאם לחוק, ואף אי אפשר

10. רא"ה, שם שטמ"ק שם בשם הריטב"א.

11. ולכן גם אם נתנה רק מים ומלח, אך כוונתה היתה ליטול חלק בעיסה, נחשבת כשותפה וחלקה לא בטל – שטמ"ק, שם בשם הריטב"א. וע' בשערי יושר, שער ג פרק כה שבאר שביטול שייך רק כאשר ישנו דבר מסוים. אולם בשותפות, כאשר לכל שותף יש חלק, בהתאם לחלקו היחסי, בכלל נכסי השותפות – לא שייך ביטול ברוב. וכן כתב בשבילי דוד, שם וביו"ד סי' קסח-קסט ס"ק מח (ג במהדורה ישנה). אולם ע' בשו"ת מהרי"ט, חלק א סימן ה, מדבריו משמע שרק כאשר מדובר באיסורי הנאה אין אומרים ביטול בשותפות.

12. הרב מאיר אריק, מנחת פתים, יו"ד קס. בשו"ת שערי צדק (ר' מנחם מנדל פנט) יו"ד סי' קכד (הביאו המהרש"ם, ח"א סי' כ) התיר ללוות בריבית מחברה שרוב בעלי המניות שלה אינם יהודים, על פי הכלל 'כל דפריש מרובא פריש'. לדעתו, אף אם 'ממונא לא בטיל', זהו כאשר אנו דנים בדין ביטול, אבל עדיין ניתן לתלות שהכסף שניתן בהלוואה ע"י החברה שייך לרוב בעלי המניות שבה – דהיינו לגויים משום ש'כל דפריש מרובא פריש'. אלא שגם סברא זו לא ניתן לומר כאשר מדובר בשותפות, ר' שו"ת מנחת יצחק, ח"ו סי' עז.

13. ע' שו"ת אגרות משה, אבהע"ז ח"א סי' ז. אמנם כפי שיובא להלן יש החולקים על האגר"מ אך נראה שלעניין ביטול ברוב הקריטריון הקובע אינו האם נחשב כשותף באופן פורמאלי אלא האם כוונתו להיות שותף וע"כ מסתבר שגם החולקים יודו שאינו נחשב כשותף. יש לציין עפ"י החוק אין כל משמעות לכוונתו של בעל המניה, אלא שעל פי החוק בעל המניה בכל מקרה אינו מוגדר כשותף משום שהחברה היא אישיות משפטית בפני עצמה. אמנם, כאמור, לדעת רוב הפוסקים נחשבים בעלי המניות, על פי ההלכה, כשותפים, אלא שלעניין זה מסתבר כאמור שאם אינו מעוניין להיות שותף – לא יחשב כשותף. ע' שערי יושר, שער ג פרק כה, שכתב שכאשר התערב בשוגג ממון חברו בממונו, בלא כוונה להיות שותפים, שייך לומר ביטול ברוב. ע"ש.

14. הרב אשר וייס, תחומין לג, עמ' 26.

מבחינה הלכתית לכפות עליהם משהו אחר, וממילא במצב כזה יהיה מעמדם של בעלי המניות בהתאם למה שקובע החוק.¹⁵

ד. החזקת מיעוט מניות בחברת אם

נחלקים פוסקי זמננו בשאלה האם גם מי שמחזיק כמות קטנה של מניות בחברה, באופן שאין לו כל השפעה מעשית על ניהול החברה, מוגדר כבעלים. לדעת הגר"מ פיינשטיין, מי שמחזיק כמות קטנה של מניות בחברה אינו מוגדר כבעלים, וכך כותב ב'אגרות משה':¹⁶

שאינן להחשיב את הקונים שערס (= מניות) שהוא רק משהו מהמסחר שאין להם שום דעה בהמסחר אף לענין חלקם לבעלים של"ד לשותפות במקצת שיש לו דעה כבעלים, וגם אין הקונה שערס רוצה להיות בעלים בהמסחר ואינו רוצה לקנות כלום בהמסחר אלא הוא רק כקונה ריוח והפסד שיהיה בהמסחר לפי סך כך וכך שקנה

לשיטתו, כאשר הרוב הגדול של המניות מוחזק בידי לא יהודים – לא יחול בחברה זו איסור ריבית. לעומתו סובר ה'מנחת יצחק'¹⁷ כי גם בעלות קטנה נחשבת כבעלות כל עוד יש למחזיק המניה זכות הצבעה בשיבות בעלי המניות:

בסתם מניות, שיש עכ"פ בעלות מוגבלת, לבעלי המניות, יש להם דין בעלות, ובאותן מניות שאין להם שום דעת בעלים לא מיני' ולא מקצתו, ואף לא לחוות דעתם עכ"פ בשיבה המתקיימת בין חברי החברה מזמן לזמן... בזה י"ל דל"ה אפילו בעלות מוגבלת, ונחשב רק כהלואה, בקבלת אחריות כנ"ל...

יש החולקים על כך וסוברים שאין להבחין בין מניות עם זכות הצבעה למניות בלא זכות הצבעה, וכל עוד בעלי המניות נוטלים חלק ברווח החברה ובהפסדיה הם נחשבים כשותפים, אף שאין להם זכות הבעת דעה בהנהלת החברה.¹⁸ מסתבר שכל זה כאשר דנים בחברה עצמה, שבה ישנם מיעוט יהודים המחזיקים במניות, אך בכל הנוגע לחברת הבת של אותה חברה, יודו כולם שאין היהודים המחזיקים במקצת מניות חברת האם נחשבים על פי ההלכה כבעליה, משום שאין להם זכות התערבות בניהול חברת הבת, וגם אינם נוטלים חלק ברווחי חברת הבת או בהפסדיה אלא בעקיפין, שהרי שמבחינה משפטית, בדרך כלל התחייבויותיה של חברת הבת אינן מחייבות את חברת האם.

15. כ"כ הרב משה שטרנבוך, מועדים וזמנים, כרך ג סימן רסט הערה א. אמנם עי"ש שמוסיף 'לא מפני שאנו מדמין נעשה מעשה, ולא נסמוך על סברות כאלו אלא ללמד זכות ולא להתיר לכתחילה'.

16. שו"ת אגרות משה, אבן העזר ח"א סי' ז.

17. שו"ת מנחת יצחק, ח"ג סי' א. וראה מקורות נוספים בספר כתר, שם עמ' 244 הערה 17

18. הרב יעקב ישעי' בלויא, ברית יהודה, פרק ל הערה מד.

ה. כספך

לגבי איסור ריבית נאמר בתורה (ויקרא כה, לז): 'את כספך לא תתן לו בנשך ובמרבית לא תתן אכלך'. ודרשו בספרי 'כספך ולא כסף אחרים'. וכתב המהר"ם שיק¹⁹ שמכאן יש למעט מאיסור ריבית גם שותפות אינו יהודי.²⁰ ואמנם רבים דחו את דבריו, אם כי ניתן לצרפם לטעמים נוספים להיתר.²¹

סיכום

יש מספר צדדים לומר שכאשר מדובר בחברה שרק מיעוט מניויתיה מוחזקים בידי יהודים לא יחול עליה איסור ריבית וכן דינים אחרים הנוגעים ליהודים בלבד כגון הפרשת חלה. אם המדובר בחברת בת, כאשר היהודי מחזיק במיעוט המניוית בחברת האם – ניתן להקל עוד יותר. למעשה, אם וכאשר תצא לפועל עסקת המכירה של אסם וכאשר יתבררו פרטיה המדויקים, ניתן יהיה להתייחס באופן ספציפי לחברה זו.

---

19. מהר"ם שיק, יו"ד סי' קנח.
20. שו"ת מהר"ם שיק, יו"ד סי' קנח. וכ"כ בשו"ת חקרי לב, יו"ד סי' יז, שהאריך בכך וכתב שאין זה בכלל האיסור לדרוש דרשה מדעתנו משום 'דהכא משמעות הפסוק הוא מכח יתור, וגם בלשון בני אדם יש להבין כן, ואין זה כשאר דרשות'. וע' גם בשו"ת יביע אומר, ח"ח או"ח סי' ל.
21. ר' פירוט בספר כת"ר, שם עמ' 281 ואילך.